

*Rena FINDER
& Joshua M. GREENE*

EEN MEISJE OP
SCHINDLER'S
LIST

Het waargebeurde verhaal van Rena FINDER

kluitman

Nur 283-284/W042001

Bisac JUV016060 / YAF024070

© MMXX Nederlandse editie: Uitgeverij Kluitman Alkmaar B.V.

© MMXIX Tekst: Rena Finder

Published by arrangement with Scholastic Inc., 557 Broadway, New York, USA.

Oorspronkelijke titel: *My Survival: A Girl on Schindler's List*

Nederlandse vertaling: Carla Hazewindus

Boekontwerp: Maeve Norton

Nederlandse belettering: Mariska Cock

Opmaak binnenwerk: Studio L.E.O.

© Foto's: achtergrond omslag en door het hele boek: Yad Vashem;

p. 137 boven: Universal History Archive/Getty Images;

p. 137 onder: Jeremy Ryan Wolting/Shutterstock;

p. 138: dpa/picture-alliance/dpa/AP Images;

p. 139: Yad Vashem.

Alle andere foto's zijn eigendom van Rena Finder.

Alle rechten voorbehouden, inclusief het recht van reproductie in zijn geheel of in gedeelten, in welke vorm dan ook.

kluitman.nl

BIJ KONINKLIJKE BESCHIKKING
HOEVEVERANCIER

*Met liefde en dankbaarheid
voor Margot Stern Strom,
medeoprichter van Facing History and Ourselves.
Zij gaf overlevenden een plek waar ze hun verhalen
konden vertellen.*

6	Dorst Sijfra	3. 4.14
7	Eisen Emma	27. 2.19
9	Feigenbaum Necha	15. 1.02
76240	Feingold Mira	27. 7.10
1	Feldmann Lola	1. 8.22
2	Feldmann Rosa	4. 9.26
3	Feldstein Felicia	10. 24.24
4	Ferber Rosa	24. 2.28
5	Ferber Rosa	14. 9.05
6	Fertig Gustava	21.12.22
7	Fenoveisen Eleonora	12. 6.24
8	Fischer Fela	15. 8.09
9	Frey Cecilia	11.11.21
5250	Frolich Rosa	1. 3.15
1.	Frischel Frieda	14. 4.24
2	Friedmann Eugenia	18. 6.23
3	Friedmann Estera	1.12.20
4	Friedmann	2.1. 23
5	Friedmann Helena	1. 9.04
6	Friedmann	7.05
7	Friedmann Ida	15. 1.27

1.

Oktober 1944

DODENKAMP AUSCHWITZ

HET WAS IJZIG KOUD OP DE AVOND DAT MIJN moeder en ik door Duitse soldaten in een goederentrein werden gestopt die ons vanuit Plaszow in Polen naar Auschwitz, het grootste vernietigingskamp van de nazi's, zou brengen. De trein telde twee veewagons en in elke wagon zaten 150 vrouwelijke gevangenen dicht op elkaar gepakt. Ik was toen veertien jaar, en een van de jongsten.

Laat in de avond kwamen we in Auschwitz aan. Bewakers trokken de deuren van de wagons open en brulden dat we eruit moesten springen. Vervolgens werden we naar een lange houten barak gebracht, met rijen banken langs de muren.

‘Kleren uit!’ werd er geschreeuwd. ‘Jullie komen hier straks weer terug om jullie spullen op te halen – na het douchen.’

Ze dreven ons een ruimte van ongeveer zes bij zes meter in. Het was er erg donker, maar we konden wel zien dat er pijpleidingen over de hele lengte van het plafond liepen. In Krakau hadden we angstaanjagende geruchten gehoord over wat er in de concentratiekampen met Joden gebeurde. Wat voor douche was dit? Zouden we hier sterven?

Als je het dodenkamp Auschwitz niet hebt meegeemaakt, kun je je eigenlijk niet voorstellen hoe het daar was, en ik kan het ook niet echt beschrijven.

Toch heb ik bijna mijn hele volwassen leven geprobeerd om zo goed mogelijk uit te leggen wat de Holocaust inhield. Dat deed ik door lezingen te geven op middelbare scholen en universiteiten, voor kerkgenootschappen en in synagogen. Net als veel andere overlevenden voel ik het namelijk als mijn plicht om mijn verhaal te blijven vertellen. De Holocaust is de systematische massamoord op het Joodse volk door nazi-Duitsland en zijn bondgenoten. De Holocaust mag nooit worden vergeten en nooit meer gebeuren, maar wat kunnen we doen om dit te voorkomen? Jij, lieve lezer, kunt daarbij helpen. Eén enkel iemand die de moed heeft om het op te nemen voor onschuldige mensen, kan een groot verschil maken.

En ik kan dat weten, want ik leef nog dankzij iemand die weigerde alleen maar toe te kijken, zonder iets te doen. Zijn naam was Oskar Schindler.

6	Durst Agnes	3. 4.14
7	Eisen Rosa	27. 2.19
9	Felgenbaum Necha	15. 1.02
7524a	Feingold Mina	27. 7.10
1	Feldmann Lola	1. 8.22
2	Feldmann Rosa	4. 9.26
3	Feldstein Felicia	10.04.24
4	Ferber Anna	24. 2.28
5	Ferber Rosa	14. 9.05
6	Fertig Gustava	21.12.22
7	Fensterman Eleonora	12. 6.24
8	Fliender Pola	15. 8.09
9	Frey Cecilia	11.11.21
250	Frolich Rosa	1. 3.15
1.	Frinkel Frieda	14. 4.24
2	Friedmann Eugenia	18. 6.23
3	Friedmann Estera	1.12.20
4	Friedmann Rosa	2.1. 23
5	Friedmann Solana	3. 9.04
6	Friedmann	7.06
7	Friedmann	16. 1.21

2.

1930 en later

EEN ANDERE WERELD

OM HET VERHAAL DAT JE NU GAAT LEZEN beter te kunnen begrijpen, is het handig iets te weten over mijn kindertijd en waar ik vandaan kom. Maar bedenk wel dat ik nu al negentig jaar ben en dat dit herinneringen zijn uit het begin van mijn tienertijd. Dat is dus lang geleden, en sommige herinneringen veranderen een beetje in de loop der jaren. Ik kan je niet garanderen dat alles precies zo is gegaan als

ik het me herinner, en bepaalde kleine details zijn misschien niet meer helemaal correct. Maar wat ik je wel kan verzekeren, is dat alles wat ik je vertel de waarheid is, en echt is gebeurd.

Ik ben in 1929 geboren in Krakau, de vroegere, historische hoofdstad van Polen. In die tijd was Krakau het centrum van het artistieke en culturele leven van het land. Er was een beroemde universiteit, die werd bezocht door studenten uit de hele wereld, en door de stad reden trams waarmee mensen naar kantoren, musea en bibliotheken gingen.

Ik woonde met mijn moeder Rosa en mijn vader Moses in een van de vele appartementsgebouwen die Krakau telde. Ons huis lag niet ver van het centrum van de stad en ernaast was een franciscanenklooster. Op de vierde verdieping, vlak onder ons appartement, was een balkon waar je via het trappenhuis kon komen. Vanaf dat balkon keek je zo de tuin van het klooster in, waar fruitbomen en bloeiende struiken stonden. 's Ochtends vroeg liepen de monniken

in hun lange bruine pijpen langzaam rondjes door de tuin, terwijl ze aan het bidden waren met een snoer van houten kralen in de hand. Eigenlijk was mijn vroege jeugd voor het grootste deel net als die kloostertuin: rustig en fijn.

In de slaapkamer van mijn ouders stond een grote houten kledingkast en in de keuken werd gekookt op een ijzeren fornuis dat op steenkool werd gestookt. Een keer per week kwam een Poolse vrouw bij ons schoonmaken, en op koude dagen liep ze met een ijzeren emmer de vier marmeren trappen af naar de kelder, vulde de emmer met kolen en droeg die weer naar boven. Drie op kolen gestookte kachels verwarmden ons hele appartement.

Ik herinner me ook nog andere details uit mijn kindertijd. We spraken bijvoorbeeld voornamelijk Pools, maar op een gegeven moment nam mijn moeder iemand in dienst om mij Duits te leren. Later, toen ik eenmaal in Amerika was, wilde ik vanwege alle gruweligheden die mijn familie en ik

in nazi-Duitsland hebben meegemaakt, nooit meer Duits horen of spreken.

Mijn vader was een goed mens. Hij was lief en zorgzaam voor mij en mijn moeder en hij stond altijd klaar om andere mensen te helpen. Van beroep was hij handelsreiziger voor een bedrijf in chirurgische instrumenten en ziekenhuisbenodigdheden. Elke maandagochtend verliet hij Krakau met de trein om langs klanten buiten de stad te gaan. Vrijdagmiddag kwam hij weer thuis, want dan begon de sabbat. De sabbat duurt van vrijdag na zonsondergang tot zaterdag na zonsondergang en voor Joden is dit altijd het heiligste deel van de week geweest. Tijdens deze vierentwintig uur houden gelovige Joden zich bezig met religieuze studie en mogen ze niet werken. Zelfs het knopje van het licht aandoen wordt als werk beschouwd en is op sabbat verboden.

Ik was enig kind, maar mijn moeder kwam uit een gezin van zeven kinderen en mijn vader uit een gezin van acht. De ouders van mijn moeder, Hannah en Isaac, woonden in een appartement bij ons om de hoek, en aan de overkant van de rivier de Wisla, de rivier waaraan Krakau ligt, woonden diverse neefjes en nichtjes van mij. Verder woonden er broers en zussen van mijn moeder in Berlijn, ongeveer acht uur reizen met de trein. Als kind had ik dus veel familie om me heen. In de zomer huurden we met z'n allen een vakantiehuis in het dorpje Zawoja, in de buurt van de beroemde berg Babia Góra (*Góra* betekent 'berg' in het Pools). Daar wandelden we, zwommen in beekjes en plukten paddenstoelen en sappige bramen.

In de vakantie kwam er vaak een wat oudere vrouw op ons passen als onze ouders, tantes en ooms de Babia Góra gingen beklimmen. Op een keer, toen de volwassen mensen de bergen in waren getrokken, werd de hemel plotseling donker. Even

later begon het vreselijk te regenen en zo hard te onweren dat de ramen trilden. Wij kinderen waren niet zo bang, maar onze oppas was doodsbenauwd en we moesten van haar knielen en bidden. Dat was best raar, want wat wist een stelletje Joodse kinderen nou van christelijke gebeden? Maar om haar een plezier te doen, deden we het toch maar.

Als ik tegenwoordig word uitgenodigd om over mijn kindertijd te vertellen, vragen scholieren vaak of ik toen iets gemerkt hebt van antisemitisme. Reken maar. Veel van onze burens deden geen enkele moeite om te verbergen dat ze een hekel aan Joden hadden. Natuurlijk heeft iedereen die de Holocaust heeft meegemaakt zijn of haar eigen herinneringen en is de manier waarop mensen werden behandeld afhankelijk van de omgeving waarin ze opgroeiden. Maar in mijn geboorteplaats Krakau was het antisemitisme duidelijk aanwezig. Je kon het merken aan de blik waarmee mensen naar je keken. En soms deden ze wel iets ergers dan alleen maar kijken, dat

ondervond ik toen ik zes jaar was en voor het eerst naar school ging.

Krakau had een grote Joodse bevolking: ongeveer 60.000 van de 200.000 inwoners waren Joods. Er was een privéschool voor Joodse meisjes, maar die was een paar kilometer van ons huis en mijn ouders vonden het geen fijn idee dat ik dat hele eind elke dag in mijn eentje zou moeten lopen. Daarom stuurden ze me naar een openbare school bij ons om de hoek. De school was zo dichtbij dat mijn moeder vanaf het balkon van onze woning kon controleren of alles in orde was als ik op de binnenplaats van de school speelde.

Op mijn eerste schooldag was ik met een paar andere kinderen van vijf en zes jaar aan het hinkelen op het schoolplein. Opeens pakte een van de meisjes een steen op en gooide die naar me.

‘Ga naar huis, vieze Jood,’ riep ze.

Had ik dat goed gehoord? Ik was zo geschrokken dat ik niks terug kon zeggen. Toen de school 's middags uitging, rende ik meteen naar huis en vertelde aan mijn moeder wat er was gebeurd. 'Waarom zei dat meisje dat ik vies was?' vroeg ik. 'Ik ben niet vies!'

Mijn moeder vertelde dat sommige mensen zeiden dat we vies waren omdat wij een andere geloof hadden dan zij, en dat ze een hekel aan ons hadden. Ik snapte er niks van, maar ja, ik was pas zes, dus wat begreep ik van dit soort dingen? Ik hield van iedereen en ik vond het leuk om met de andere meisjes op school te spelen. Wat maakte het nou uit wat voor geloof ze hadden?

De volgende dag nam mijn moeder me mee naar de bibliotheek in de buurt om een boek te zoeken waarin werd uitgelegd wat antisemitisme was. Ik kan me niet herinneren dat ze zo'n boek vond, maar ik weet nog wel dat ze zei: 'Niet iedereen zal je aardig vinden in het leven, en jij zult ook niet iedereen

aardig vinden. Maar dat is nog geen reden om iemand te haten.’

Mijn vader en moeder waren bevriend met de conciërge van ons gebouw, een Poolse vrouw die drie zonen had. Toen mijn ouders op een gegeven moment haar zonen aan een baan hadden geholpen, was ze mijn vader en moeder zo dankbaar dat ze ons uitnodigde om met Kerstmis te komen eten. Maar dit soort vriendschap tussen Joden en niet-Joden kwam niet vaak voor.

Onze familie woonde al sinds generaties in Polen, en mijn vader en moeder waren heel patriottistisch. We hielden van ons land. De oudste broer van mijn moeder, Zigmund, had tijdens de Eerste Wereldoorlog als chirurg in het Poolse leger gediend. Nadat hij op het slagveld was gesneuveld, werd hem door het leger alsnog een van de belangrijkste militaire medailles toegekend. Ik nam de medaille van oom Zigmund weleens mee naar school om ermee te pronken. Maar dat ik een oom had die een

oorlogsheld was, maakte niks uit voor de kinderen die van hun ouders hadden geleerd om Joden te haten. Dus moesten Joodse leerlingen altijd oppassen dat er niet met stenen naar ze werd gegooid.

In de lente van 1938, ik was toen negen jaar, kwamen mijn tante Helen en oom Benjamin uit Berlijn met hun twee kinderen Rita en Jenny bij ons op bezoek. Toen de grote mensen 's avonds hadden gewacht tot de kinderen in bed lagen, hoorde ik ze zachtjes met elkaar praten over Adolf Hitler, de Duitse dictator, en de afschuwelijke dingen die zijn nazipartij met Joden deed. Mijn oom en tante zeiden dat ze bang waren dat ze van de nazi's hun kleermakerij moesten sluiten en dat ze naar een concentratiekamp werden gestuurd.

Ik had geen idee wat dat betekende. Wat was een concentratiekamp? Zou dit echt waar zijn? Het was zo eng dat ik er die nacht niet van kon slapen.

6	Durst Snyfra	3. 4.14
7	Eisen Rosa	27. 2.19
9	Felgenbaum Necha	15. 1.02
7524a	Feingold Mina	27. 7.10
1	Feldmann Lola	1. 8.22
2	Feldmann Rosa	4. 9.26
3	Feldstein Felicia	10.04.24
4	Ferber Rosa	24. 2.28
5	Ferber Rosa	14. 9.05
6	Fertig Gustava	21.12.22
7	Fensterman Eleonora	12. 6.24
8	Fliender Pola	15. 8.09
9	Frey Cecilia	11.11.21
750	Frolich Rosa	1. 3.15
1.	Frinkel Frieda	14. 4.24
2	Friedmann Eugenia	18. 6.23
3	Friedmann Estera	1.12.20
4	Friedmann Fella	2.1. 23
5	Friedmann Helene	3. 9.04
6	Friedner Aron	5. 7.06
7	Friedner Ada	16. 1.21

3.

1939

OORLOG

OP 1 SEPTEMBER 1939 VIEL HET DUITSE LEGER

Polen binnen. Op dat moment waren we met de familie in de buurt van de Babia-berg en we hoorden het nieuws op de radio. Mijn vader was op zakenreis en kreeg het bericht ook via de radio te horen. Hij onderbrak onmiddellijk zijn reis en ging terug naar ons zomerhuis. 'We gaan meteen naar Krakau,' zei hij tegen ons. We stopten snel onze kleren in een

koffer en gingen naar het station, waar zich intussen al honderden mensen hadden verzameld die ook snel naar huis wilden. Mijn ouders en ik wurmden ons in een overvolle coupé en de trein vertrok naar Krakau.

Een paar uur later kwamen we aan op het station van Krakau. Ik hoorde de sirenes van het luchtalarm en het geronk van Duitse gevechtsvliegtuigen boven de stad. Zo snel als we konden gingen we naar huis en renden samen met de andere bewoners naar de schuilkelder. Door de muren van de kelder hoorden we in de verte bommen ontploffen. Toen de bombardementen eindelijk ophielden, liepen we de trap op naar onze woning, doodsbang voor wat ons nog te wachten stond.

In de eerste week van september 1939 werd Krakau door het Duitse leger bezet. Met stampende laarzen marcheerden de soldaten door de stad terwijl tanks door de straten reden en de grond deden trillen alsof er een aardbeving was.

Hitler haatte Joden. Dat wisten we al een poosje. Maar nu Hitlers nazitroepen onze stad hadden bezet, veranderde dit de zaak en daarom nodigde mijn vader zijn broers bij ons thuis uit om te overleggen wat ze zouden gaan doen. Ze dachten allemaal dat de Duitsers vrouwen en kinderen wel met rust zouden laten, maar de mannen liepen gevaar en er zat voor hen niets anders op dan te vluchten.

‘Maak je geen zorgen,’ zeiden ze tegen ons. ‘De Duitse bezetters blijven niet lang, en we zullen heel snel weer bij elkaar zijn.’

Mijn vader en zijn broers stopten eten en kleren in rugzakken, gaven ons een afscheidskus, en voegden zich op straat bij de andere mannen uit onze buurt. Toen liepen ze met z’n allen de stad uit. Ik wist niet of ik mijn vader ooit nog zou terugzien.

Weken gingen voorbij zonder dat we bericht kregen of mijn vader nog leefde of niet. Maar toen ik twee maanden nadat mijn vader uit Krakau was vertrokken, een keer op straat voor ons huis stond,

zag ik dat een van de buurmannen thuiskwam. Nu deze buurman weer terug is, komt mijn vader misschien ook wel gauw thuis, dacht ik. De volgende dag gebeurde dat ook, en mijn moeder en ik knuffelden en kusten hem alsof hij uit de dood was opgestaan.

We konden alleen in Krakau blijven als mijn vader erin slaagde een werkvergunning te krijgen. Zo niet, dan werden we gedeporteerd of vermoord. Dat wisten we omdat de nazi's grote posters in de straten en krantenkiosken hadden opgehangen, waarop Joden werden gewaarschuwd wat ze te wachten stond als ze geen werkvergunning hadden. Een vergunning bestond uit een door de overheid verstrekte kaart waarop stond dat de eigenaar werk deed waar de Duitsers wat aan hadden, zoals een baan in de bouw of bij een bedrijf. Mijn vader had tot voor kort voor een farmaceutisch bedrijf gewerkt, waarbij hij onder

andere langs apotheken ging om spullen te verkopen. Maar toen Joden niet langer dit soort werk mochten uitoefenen, werd hij werkeloos.

Een van de zonen van de conciërge van ons appartement was hoofd geworden van het bedrijf waar mijn vader had gewerkt. Deze man zorgde ervoor dat mijn vader zijn baan als verkoper van ziekenhuisbenodigdheden terugkreeg. Vanaf dat moment kwam mijn vader in aanmerking voor een werkvergunning en konden we in ieder geval voorlopig in Krakau blijven.

Maar dat betekende niet dat we veilig waren. Tijdens de Duitse bezetting werd het leven voor Joden met de dag gevaarlijker. Ik weet nog dat mijn vader een jong hondje voor me had gekocht. Mijn moeder was daar niet zo blij mee. Ze zei: 'Als die puppy de vloer vuil maakt, moet hij weg.' Ik wist niet hoe je een puppy zindelijk moest krijgen. Elke avond ging ik met het hondje wandelen zodat hij niet zijn behoefte op de vloer zou doen. Inmiddels hadden de Duitsers de avondklok ingesteld, waardoor

de Joden na een bepaalde tijd niet meer op straat mochten. Op een avond liet ik het hondje iets later uit dan anders en werd ik door twee Duitse soldaten aangehouden.

‘Wat doe je nog zo laat buiten?’ vroeg de ene soldaat.

Ik was zo bang dat ik geen woord kon uitbrengen. Ik wees naar mijn hondje.

‘Ga naar huis!’ schreeuwde de soldaat. ‘En zorg dat je nooit meer te laat buiten bent!’

Het was heel erg eng. Mijn ouders hadden alles gezien vanuit een raam van onze woning. De volgende dag gaven ze het hondje weg aan de vrouw die bij ons de melk bezorgde. Ik stribbelde niet tegen, want er zat niets anders op. Mijn hondje moest weg, anders liep het misschien niet goed af met mij.

Eind 1939, toen ik tien jaar was, werd in Krakau het leven voor Joden steeds zwaarder. Het leek wel alsof

er elke dag een nieuwe wet tegen ons werd bekendgemaakt. Zo mochten we van de Duitsers opeens geen radio's of fietsen meer in ons bezit hebben. De volgende maatregel was dat Joden niet meer aan religieuze diensten mochten deelnemen. Als we erop werden betrappt dat we ons geloof uitoefenden, zouden we onmiddellijk worden gedeporteerd of geëxecuteerd.

Vanaf dat moment werden er bij ons thuis in het geheim religieuze bijeenkomsten gehouden. Het kwam wel voor dat de volwassen mensen boven zaten te bidden terwijl de kinderen op straat op de uitkijk stonden om te waarschuwen als er Duitsers aan kwamen. Zodra er een Duitse soldaat verscheen, gaven de kinderen op straat een teken aan de kinderen die op de tweede verdieping uit het raam keken. Die kinderen renden dan naar boven om iedereen te waarschuwen, zodat de gebedenboeken en gebedsjaals snel verborgen konden worden.

Een andere maatregel was dat Joden verplicht

een witte armband met een blauwe davidsster erop genaaid moesten dragen. De davidsster was het symbool van het Joodse volk, en omdat de nazi's Joden als minderwaardige mensen beschouwden, was de armband voor de Duitsers een manier om iedereen duidelijk te maken dat 'deze persoon minder is dan een mens'.

In december 1939 maakten de Duitsers bekend dat Joodse kinderen niet meer naar school mochten. Mijn klasgenootjes en ik waren nog te jong om geen onderwijs meer te krijgen en daarom schakelden onze ouders tegen betaling leraren in om mij en mijn Joodse vriendinnetjes les te geven. Om te voorkomen dat deze illegale klasjes de aandacht trokken, kwamen we elke dag in een ander huis bij elkaar en verborgen we daarna onze boeken en schriften zodat niemand wist wat we aan het doen waren.

Op een gegeven moment was het voor Joden verboden om met het openbaar vervoer te reizen. Ook

moesten we in de goot lopen in plaats van op het trottoir. Het werd nog erger. De Duitsers gooiden Joden uit hun winkels en gaven die aan Poolse niet-Joden. Daarna bevroren ze de bankrekeningen van mijn familie. Omdat we geen inkomen hadden en ook niet bij ons spaargeld konden komen, moesten we heel zuinig zijn met het geld dat we nog hadden.

Een volgende wet bepaalde dat Poolse burgers geen zaken meer mochten doen met Joden. Dat betekende dat ook de Joden die nog wat geld hadden geen eten meer in de winkels konden kopen. Bij ons om de hoek was een bakker, en daar ging ik om drie uur 's nachts in de rij staan in de hoop dat de bakker me een beetje brood wilde verkopen. De enige plek waar we nog eten konden kopen, was op de zwarte markt, dus bij mensen die illegaal voedsel verkochten. Als we werden betrapt zouden deze mensen net als wij worden gearresteerd en geslagen, of nog erger.

Intussen veroverde het Duitse leger in Europa

het ene land na het andere en in Krakau ging het gerucht dat de Joden in deze landen met tienduisenden tegelijk werden vermoord. We zeiden tegen elkaar dat de rest van de wereld vast wel wist wat er bij ons gebeurde. Engeland zou ons vast te hulp komen, misschien Frankrijk of Amerika ook wel.

Maar waar bleven ze? Waar was de rest van de wereld? Hoe lang moesten we nog lijden? Erger dan dit kon het toch niet worden?